

Jaarverslag 2017

Verslag van de VLG-Studiedag op vrijdag 31 maart 2017 te Wageningen: Op zoek naar het poldermodel. Participatie en representatie in waterschappen tot 1800 Georganiseerd door Milja van Tielhof.

Bezocht door 65 leden en belangstellenden.

Onder leiding van dagvoorzitter Petra van Dam (hoogleraar waterstaatsgeschiedenis aan de VU) besteedden vier sprekers aandacht aan verschillende aspecten van de participatie en representatie van belanghebbenden in de Nederlandse waterschapswereld in de vroegmoderne tijd. De vier lezingen presenteren de resultaten van het NWO onderzoeksproject 'Op zoek naar het poldermodel'.

Milja van Tielhof, *Het afhoren van de rekening*

Deze presentatie ging over de financiële rechten van grondbezitters in vroegmoderne waterschappen. Parallel aan de monetarisering van het waterbeheer groeide een sterke cultuur van verantwoording afleggen over het financieel beheer, door het bestuur aan de grondbezitters. Het tijdens de jaarlijkse rekendag oplezen van de hele jaarrekening met alle inkomsten en uitgaven werd niet meer voldoende geacht. Voortaan werden schriftelijke kopieën verspreid en vooraf door de grondbezitters besproken. Onder degenen die de controle uitvoerden, waren steeds meer financieel specialisten te vinden. Verder werd vaker borgstelling geëist van penningmeesters en anderen die geld van het waterschap beheerden. De controle werd dus beter, maar tegelijkertijd ook exclusiever: in de hoogheemraadschappen en andere regionale waterschappen trok een kleine groep voornamelijk grondbezitters het afhoren van de rekening naar zich toe. Deze veranderingen vonden plaats onder druk van stedelijke grondbezitters die een ambitieus waterbeheer voorstonden.

Paul Brusse, *Plaatselijk bestuur een lokale zaak? Onderzoek naar participatie in het lokale waterbeheer en de dorpsbesturen in het Gelders rivierengebied, 1650-1795*

Nederland is bij velen bekend of berucht om zijn 'poldermodel', te weten het overleg tussen de verschillende maatschappelijke groepen over sociaal-economische kwesties. Dat model zou middeleeuwse wortels hebben, toen grote delen van Holland en West-Utrecht werden ontgonnen en ingepolderd en de gewone bevolking, vanwege haar inzet daarbij, zeggenschap verwierf in het lokale bestuur en waterbeheer. Deze bevinding maakte nieuwsgierig naar wat er van die betrokkenheid nog over was ná de middeleeuwen. Teneinde daarover meer inzicht te verkrijgen is archiefonderzoek gedaan naar het lokale waterbeheer en het dorps(polder)bestuur in het Gelders rivierengebied tussen 1650 en 1795, een regio die tot ver in de 20^e eeuw te kampen had met moeilijke waterstaatkundige omstandigheden. De hoofdvragen van het onlangs uitgevoerde onderzoek waren: hadden de gewone dorpingen invloed op en waren ze betrokken bij het plaatselijke plattelandsbestuur en zo ja, hoe groot was die invloed en betrokkenheid? Tevens zijn er methodes ontwikkeld om die participatie te meten en te duiden (participatiegraad en gradaties van inclusiviteit). De uitkomst was verrassend. In veel dorpen was sprake van een grote betrokkenheid van de lokale bevolking bij het plaatselijke bestuur, maar de participatie was niet in elk dorp even breed. Met de genoemde methodes kon dat helder in beeld gebracht worden.

Heleen Kole, *De Bunschoters als polderaars en hun relaties met de heren in de stad. De ontwikkeling van het bestuur over de zeedijken van circa 1400 tot 1780*

In een onderzoek naar de ontwikkeling van de representatie en participatie in de besluitvorming in twee interlokale waterschapsbesturen is aandacht besteed aan de vraag hoe de participatie beoordeeld en verklaard kan worden in een tijd waarin besturen veelal uit leden van stedelijke elites bestonden. In de middeleeuwse polder van Bunschoten onderhielden de boeren de zeedijken en lag het toezicht bij leden van het dorpsbestuur. In de vijftiende en zestiende eeuw namen de dijkbreuken toe, waardoor de ingelanden hulp nodig hadden van de achterliggende landen. De ontwikkeling naar meer bijstand en samenwerking verliep geleidelijk. Hierbij trad een verandering op in de geschillenbeslechting: vonnissen en ordonnanties van hogerhand maakten plaats voor arbitrageprocedures waarin veel partijen met elkaar onderhandelden en een compromis sloten. Dit resulteerde in 1603 in een heemraadschap met als bestuurders één dijkgraaf en vijf heemraden. Hoewel de boeren maar één zetel kregen, betekende dit niet dat zij nauwelijks invloed hadden in de besluitvorming. Zij kregen namelijk een prioriteit van stem. Verder bestond er een zeker evenwicht in de verhoudingen door wederkerige belangen. Deze betroffen het grondbezit van boeren en stedelingen, waarvan een voordeel was dat de waterstaatslasten en de risico's van het veeteeltbedrijf in een laaggelegen polder over meer partijen werden verspreid. Omdat deze lasten toenamen, had het heemraadschap grote belangen in de deelname van kapitaalkrachtige stedelingen die borg stonden voor een grotere kring van geldschietters.

Piet van Cruyningen, *Overleg of confrontatie? Regulering van landaanwinningsprojecten in de Republiek, Frankrijk en Engeland*

Aanwinning van nieuw land heeft consequenties voor de bewoners van het al bestaande land. Scheepvaartroutes en afwateringsmogelijkheden verdwijnen, er kan niet meer worden gevestigd en soms moet land worden onteigend voor een ringvaart. Dit levert allemaal conflictstof op. Conflicten en langlopende rechtszaken kunnen leiden tot fors hogere kosten en de rentabiliteit van landaanwinningsprojecten ondermijnen. Daarom moesten vroegmoderne staten landaanwinning reguleren. In de Republiek werd naar een evenwicht gezocht tussen compensatie en het beperken van mogelijkheden om te procederen. Door een lijst van Oldenbarnevelt werden sinds 1607 in octrooien voor droogmakerijen overleg en compensatie van derden verplicht gesteld. Frankrijk volgde eenzelfde lijn als de Republiek, maar in Engeland probeerde de kroon alle verzet van derden tegen droogmakerijen plat te walsen, met sabotage en langdurige processen als gevolg.

Verslag van de najaarsexcursie oostelijk Zeeuws-Vlaanderen op vrijdag 29 september 2017.

Georganiseerd door Adrie de Kraker en Piet van Cruyningen.

Op een zonnige dag aan het eind van september vertrokken 50 leden en introducés vanuit Bergen op Zoom via de Liefkenshoektunnel naar oostelijk Zeeuws-Vlaanderen. Aanleiding voor de excursie was het boek *Dit is mijn hof* van Chris de Stoop over de havenuitbreidingen van Antwerpen, de 'natuurbouw' daarheen en het getouwtrek om de ontpoldering van de Hedwigepolder. We hebben de nog niet ontpolderde Hedwigepolder kunnen bekijken, en gezien hoe mooi hij er bij lag in vergelijking met de desolate reeds ontpolderde Prosperpolder.

Maar het thema van de excursie was niet alleen ontpoldering. Onze zeer deskundige gids Adrie de Kraker – historisch geograaf, voorheen bij de VU, nu Saxion Hogeschool – leidde ons door de geschiedenis van het polderlandschap oostelijk Zeeuws-Vlaanderen vanaf de eerste dijkbouw in de Middeleeuwen, via de overstromingen in de late Middeleeuwen en zestiende eeuw naar de herdijkingen van de zeventiende tot de negentiende eeuw. Rond 1900 bereikte het polderland zijn grootste omvang. In de twintigste eeuw werd steeds meer landbouwgrond opgeslokt door industrialisatie, verstedelijking en havenontwikkeling – ook in de zone langs het kanaal Gent-Terneuzen – en nu ook door natuurontwikkeling.

Bestuur en leden

In 2017 is het bestuur tweemaal bijeengekomen: in Wageningen op 26 januari en in Amersfoort op 28 augustus. De aandacht ging vooral uit naar de organisatie van de bijeenkomsten, de scriptieprijs en de website.

De secretaris werd enthousiast en efficiënt bijgestaan door Sandra van den Brink, secretaresse van de Leerstoelgroep Agrarische –en Milieugeschiedenis.

De vereniging telde per 31 december 2017 302 leden, 8 minder dan aan het begin van het verslagjaar. 16 nieuwe leden hebben zich aangemeld, 18 leden hebben opgezegd, 2 leden zijn van de ledenlijst afgevoerd en 4 leden zijn overleden.

Samenstelling van het bestuur (met jaar van aftreden) per 31 december 2017:

Prof. dr Pim Brascamp (2020, tweede termijn), voorzitter
Dr Piet van Cruyningen (2021, tweede termijn), secretaris
Dr Richard Paping (2018, eerste termijn), penningmeester
Dr Milja van Tielhof (2020, tweede termijn)
Ir Judith Toebast (2021, tweede termijn)
Dr Sophie Elpers (2019, eerste termijn)
Dr Janny Bloembergen-Lukkes (2020, eerste termijn)

Ereleden van de vereniging:

Prof. dr Hans Jansen
Dr ir Jan Bieleman

Kascommissie:
Michiel Gerding
Remi van Schaik